

THOMAS MARK NÉMETH

## Oroszország háborúja Ukrajna ellen és Ferenc pápa

Oroszország Ukrajna elleni háborúja nemcsak az ukrainai egyházak egymás iránti és a Moszkvai Patriarchátushoz (MP) fűződő kapcsolatát befolyásolja, hanem azt is, hogy más egyházak miként viszonyulnak a helyzethez. A tanulmány írása idején, 2023 áprilisában, Ferenc pápa és a Szentszék magatartását Ukrajna irányában még mindig elég problematikusnak látják. Míg Ukrajna túlnyomóan ortodox többségű ország (egy 2022 novemberében készült felmérés szerint 63%-kal), addig az Ukrán Görögkatolikus Egyház (UGKE) a népesség 10%-ával és a Római Katolikus Egyház a 2%-ával az ország második legnagyobb felekezete.<sup>1</sup> A vallási hovatartozástól függetlenül azonban különös figyelem fordul a pápa mint az egész világon elfogadott tekintély felé, aki az ukrainai eseményeket már száznál többször is kommentálta a 2022-es átfogó invázió óta.<sup>2</sup>

### Ferenc pápa kijelentései és gesztusai

Ferenc pápa hozzáállása az Ukrajna elleni agresszív háborúhoz kétértelműnek mondható – legalábbis – az ottani közvélemény

---

Thomas Mark Németh a keleti keresztény teológia professzora a Bécsi Egyetem Katolikus Teológia Karán. Az Ukrán Görögkatolikus Egyház papja.

- 1 Razumkov Centre, *War and Church. Church and Religious Situation in Ukraine 2022 (Information Materials)*, Kyiv, 2022, 24, További adatokról, az Ukrajna elleni háborúról mint teológiai kihívásról és az ukrainai ortodoxia problémáiról szól: NÉMETH, Thomas Mark, "Der Krieg gegen die Ukraine und die Kirchen. Anfragen an die Theologie", *Limina* 6 (2023)/1 235–256.
- 2 "Dopo la orrenda strage di Dnipro in Ucraina si attendono con partecipazione addolorata le parole del Santo Padre oggi nel corso dell'Udienza generale", *Il Sismografo* (2023.01.18.).

szerint. Pozitívnak értékelték, hogy a protokolltól eltérően Ferenc személyesen kereste fel a vatikáni orosz nagykövetséget már 2022. február 25-én, hogy közbenjárjon a béke érdekében, és hogy kereste a módját, miként találkozhatna Putyinnal.<sup>3</sup> Amint Pavlo Smytsnyuk megjegyezte a Ferenc szavairól és tetteiről készített elemzésében, a pápa sokkal gyakrabban és világosabban beszélt Ukrajnáról, mint bármely más újabb konfliktusról.<sup>4</sup> Miután a bucsai kegyetlenségek ismertté váltak, a pápa megcsókolta egy onnan származó zászlót, valamint kifejezte részvétét és együttérzését az áldozatokra gondolva. A Szentsek ugyanakkor igyekeznek kimaradni ennek a háborúnak a politikai köréből. Bár a pápa kijelentései idővel nyíltabbá váltak, Ferenc kerüli, hogy Putyint vagy Oroszországot nyíltan agresszornak nevezze.

Ukrajnában – és általában az ortodoxiában – problematikusnak találták Oroszország és Ukrajna 2022. március 25-i felajánlását Szűz Mária Szeplőtelen Szívének. Ugyan Ukrajna katolikus püspökei bekapcsolódtak ebbe az eseménybe, ez bírálatot váltott ki az egyházak és a társadalom részéről. Az ukrainai neheztelést nemcsak Ferencnek a tényleges bűntények ellenére általában a bűnről szóló twitter-üzenetei fokozták, hanem különösen is a 2022 nagypéntekén a Colosseumban megtartott keresztút, ahol egy ukrán és egy orosz asszony együtt vitte a keresztet.<sup>5</sup> Az UGKE vezetője, Sviatoslav Shevchuk nagyérsek világosan fejezte ki negatív véleményét erről a kezdeményezésről: „Az ukrainai görögkatolikusok számára a Keresztút 13. állomásának szövegei és gesztusai zavarosak, sőt sértők, különösen is az orosz csapatok városaink és falvaink elleni előre látott második, még véresebb támadása összefüggésében.”<sup>6</sup>

A kijevi nuncius, Visvaldas Kulbokas érsek ugyancsak támogatta ezt a bírálatot: „A kiengesztelődésnek akkor kell következnie, amikor az agresszió véget ér. Amikor az ukránok nemcsak az életüket, hanem a szabadságukat is képesek lesznek megvédeni. És természetesen tudjuk, hogy a kiengesztelődés akkor következik be, amikor az agresszor beismeri vétkeit és bocsánatot kér.”<sup>7</sup>

A tiltakozások ellenére a keresztutat az eredetileg tervezett szövegek nélkül tartották meg. Myroslav Marynovych, egykori disszidens és a lvivi Ukrán Katolikus Egyetem rektorhelyettese, teológiai bírálatot fogalmazott meg. Szerinte különbséget kell

3 “Exclusive: Pope Francis Discusses Ukraine, U.S. Bishops and More”, *America* (2022.11.28.).

4 СМΥТСНУК, Павло, “Католицька реакція на російсько-українську війну”, *Наукові записки УКУ: Богослов’я* 10 (2023) 193–224 (megjelenés előtt).

5 Lásd: NÉMETH, Thomas Mark, “Rom und die Ukraine. Welche Taktik verfolgt der Papst?” *Ein Stand.Punkt, Katholische Kirche Österreich* (2022.04.14.).

6 “‘An Untimely Idea’: Ukrainian Catholic Leader Concerned by Format of Pope’s Good Friday Via Crucis” (2022.04.12.).

7 “‘I conveyed the reaction from Ukraine to the Vatican’ – Apostolic Nuncio on Ukrainian and Russian Standing Under the Cross Together”, *RISU* (2022.04.12.).

tenni Jézus egy kereszttje, valamint az áldozatok és az elkövetők eltérő kereszttjei között.<sup>8</sup> A 2023-as római keresztúton azonban egy hasonló történés zajlott összekapcsolva egy ukrán fiú és egy orosz fiú tanúságtételét, az előbbi a rokonai halálával szembe-sült, az utóbbi a hontalanná válással:

*A tizedik állomás; egy ukrán fiatal és egy orosz fiatal elmélkedése. Az előbbi elmondja, hogyan menekült Mariupolból Olaszországba, s hogy apja fennakadt a határon, s hogy visszafordult Ukrajnába. Háború mindenütt, a város összerombolva. Az utóbbi megemlékezik legidősebb bátyjáról, aki meghalt, apjáról és nagyapjáról, akik eltűntek: „Mindenki azt mondta nekünk, büszkének kell lenünk, otthon azonban csak szenvedés és szomorúság volt.” Kérték az Urat, hogy tisztítsa meg őket a „haragtól”, a „keserűségtől”, az „erőszakos szavaktól és reakcióktól”.<sup>9</sup>*

Jó okkal sok orosz értelmiségi, aki elhatárolódik az agresszió háborújától, bizalmatlan az orosz és ukrán fél részéről folyó háború okozta szenvedések összemosásával szemben, míg a Szentszék ezzel azt a benyomást kelti, hogy „ezek fölött a dolgok fölött” áll. Ez furcsa az egyházi visszaélési botrányok tekintetében, tudniillik nincsenek eléggé tudatában annak, hogy milyen könnyen lehet olyan kifejezéseket, mint a „megbocsátás,” de még a kereszt-re való hivatkozást is áthangszerelni. Még akkor is, ha ez a „jó szándékú” akció elsősorban lelkiismeretileg befolyásolta volna az egyéneket, de nem az országokat, ez a megkülönböztetés nélküli szemlélet és a sorsok szimbolikus alkalmazása vakfoltokról tanúskodik, és újra negatív reakciókat indított el Ukrajnában. A Vatikán látszólag még mindig nem érti ezt a problémát.

A pápa 2022. november 22-i megnyilatkozása az orosz csapatok ukránjai kegyetlenségéről szintén bírálatot váltott ki:

*Amikor Ukrajnáról beszélek, olyan népről beszélek, akik vértanúságot szenvednek. Ha van agyongyötört nép, van, aki halálra gyöttri őket. Amikor Ukrajnáról beszélek, a kegyetlenségről beszélek, mert sok információval rendelkezem a bevonuló csapatok kegyetlenségéről. Többnyire a legkegyetlenebbek talán azok, akik oroszországiak, de nem orosz hagyományúak, mint a csecsenek, a burjátok és így tovább. Természetesen az, aki betolakszik, az orosz állam. Ez teljesen világos. Igyeksem nem pontosítani, nehogy sértsek, és inkább általánosságban fogalmazok meg kifogást, bár jól tudott, kit helytelenítek. Nem szükséges elő- és utónevet megadnom.<sup>10</sup>*

Az orosz oldalról érkezett negatív reakciók aligha meglepők. Stefan Kube szerint is „rasszista sztereotípiákat tükröznek” ezek

8 MARYNOVYCH, Myroslav “The Cross of Abel and the Cross of Cain are Different Crosses”, UCU (2022.04.13.), <https://ucu.edu.ua/en/news/hrest-avelya-i-hrest-kayina-tse-rizni-hresty/> (2023.04.08.).

9 “Way of the Cross: ‘Voices of Peace in a World at War’”.

10 “Exclusive: Pope Francis Discusses Ukraine”, *America*.

a kijelentések. Bizonyos etnikai csoportok tagjait mintegy bűnbakká tették, míg a tényleges agresszort egyáltalán nem nevezték meg. Ez után a bírálat után Róma bocsánatot kért Oroszországtól.<sup>11</sup>

### Békeetika és kiengesztelődés

Az Ukrajna elleni háború szembesíti az európai államokat és társadalmakat azzal a szükséggel, hogy alapvető kérdést tegyenek fel saját helyzetükkel kapcsolatban. Az egyházak is egyeztetik, hogyan foglalkozzanak a háborúval a vallásközi határokon átnyúlva.<sup>12</sup> Az erőszakmentes ellenállás szószólói gyakran megdöbbenően tudatlanok nemcsak az életkilátásaik érdekében ellenálló érintettek indokai felől, hanem a politikai helyzet felől is. Heinz-Gerhard Justenhoven például rámutatott, felidézve a polgári ellenállás elméletét, hogy pontosan a civil társadalomnak a poszt-szovjet állami erőszakkal kapcsolatos tapasztalatai ma radnak figyelmen kívül.<sup>13</sup> A német *Justitia et Pax* bizottság ugyan csak világosan védi az Ukrajnának szánt fegyverszállításokat:

*Az önvédelem joga az Egyház tanításával megerősítve és a nemzetközi jogba ágyazva egyáltalán nem vitatott Ukrajna esetében. Ezek szerint a bölcsen megválasztott fegyverszállítások szintén helyénvalók, ha ugyan etikailag nem szükségesek. Szó se fér hozzá, hogy az arányosság és a nemzetközi humanitárius jog imperatívuszait ezúttal is követni kell.*<sup>14</sup>

A tény, hogy a katolikus társadalmi tanítás az igazságos háború nézetétől eljutott az igazságos béke elvéig, kitűnik Ferenc pápa *Fratelli tutti* enciklikájából.<sup>15</sup> A 258. bekezdésben a pápa nagy bajnak tartja ma az igazságos háború tanára való hagyatkozás képességét, mivel ennek az ismerveivel – amelyek alapvetően érvényesek maradnak – időről időre visszaéltek. A 240. és 241. bekezdésben az önvédelemhez való jog elfogadottnak tűnik, ám a fegyverhasználat kifejezett említése nélkül. Az is világos, hogy Ferenc soha nem kérdőjelezte meg Ukrajna önvédelemhez való jogát, de ehhez való hozzáállása kezdetben félreérthető volt. Smytynyuk szintén megjegyzi ezzel kapcsolatban a Vatikán háborúra vonatkozó állásfoglalásának változását elismerve, hogy

11 "Russian Foreign Ministry Says the Vatican Apologised for Pope Francis's Remarks About Cruelty of Chechens and Buryats", *Novaya Gazeta* (2022.12.15.).

12 Lásd pl. "Evangelische Kirche will Friedensethik überarbeiten", *EKD* (2022.11.07.).

13 JUSTENHOVEN, Heinz Gerhard, "Zum Krieg in der Ukraine: Der Drang nach Freiheit", *Herder Korrespondenz* 4 (2022) 12–15 (15).

14 Erklärung der deutschen Kommission Justitia et Pax zum Krieg gegen die Ukraine (2022.03.26.).

15 "Fratelli tutti" of the Holy Father Francis on Fraternity and Social Friendship (2020).

„az Ukrajnába történő fegyverszállítások etikailag igazolhatók”.<sup>16</sup> Szerinte azonban Ferenc azt is világossá tette egy interjúban, hogy a védelemhez való jog menthetőségét az igazságos háború fogalmán kívülre helyezi.<sup>17</sup>

Az enciklika a béke teljesen meggyőző emberi vízióját kínálja, de nem fejt ki a háború és béke rendszeres tanát. Az Ukrajna elleni háború gyenge pontokat tett láthatóvá. Smytsnyuk szerint „feloldatlan feszültség van [...] az igazságos háború és az erőszakmentesség között”,<sup>18</sup> ami ugyancsak nyilvánvaló a pápának az Ukrajna elleni háborúhoz való viszonyulásában. Markus Vogt szintén megjegyezte, hogy Ferenc „bármiféle hadviselést elutasító pacifizmusa nem számol a fegyveres erőszak és agresszió mértéktelenségét védekezőn ellenző kényszerűséggel”.<sup>19</sup>

A *Fratelli tutti* 258. bekezdésében felidézett „soha többé háborút” jelszavát természetesen aláírná a mai háborúval sújtottak túlnyomó többsége. Ez az etikai paradigma a korlátaiba ütközik, amikor egy agresszorral szembesül, aki csak akkor hajlandó tárgyalásokat kezdeni, ha a követeléseit feltétel nélkül teljesítik. Az egyházaknak szintén körültekintőnek kell lenniük, nehogy kijelentéseik azokat szolgálják ki, akik saját céljaikat erőszak által akarják megvalósítani.

### Irányadó elvek és gondolatok

A pápa kijelentéseit és gesztusait ideológiai és geopolitikai irányadó elvek határozzák meg, amelyek közül néhányat a Római Kúria rögzít, néhányat pedig inkább a pápa személyisége alakít ki.

Az előbbi magában foglalja a Vatikán „Ostpolitik” (keleti politikai) diplomáciai hagyományát, amely messze vezet vissza a 20. századba és következésképpen a szovjet korba.<sup>20</sup> Ez magában foglalja a kapcsolatokat az orosz rendszerrel, de a MP-sal is, amelynek a Szentszék szerepet szánt az ortodoxia világában, amit az ukrán fél folyamatosan megkérdőjelezett. Azonban csak a 2022-es támadások tették lehetővé ennek tágabb körű tárgyalását, és mutatták meg ennek a kötődésnek a problematikus természetét. Azonban 2022-ben hosszú időt vett igénybe Róma részéről, hogy ellensúlyozza a MP befolyását, amely békeerőként

16 „Ukrainekrieg: Vatikan und Konstantinopel agieren unterschiedlich”, *Information Orthodoxie* 134 (2023.02.28.).

17 SMYTSNYUK, Pavlo, „The Holy See Confronts the War in Ukraine: Between Just War Theory and Nonviolence”, *ET Studies – Journal of the European Society for Catholic Theology* 14 (2023)/1, 3–24.

18 *uo.*

19 Vogt, Markus, „Being Christian in a Fragile World. Revisions of Peace Ethics in the Face of the Ukraine”, *Ordo socialis* (2022.03.06.).

20 Lásd: „Ostpolitik: Historical Background and Contemporary Challenges” – UCU Hosts Scholarly Conference with Participation of Ambassadors to the Holy See, *RISU* (2022.07.21.).

mutatkozott, és Rómát a saját oldalára állította.<sup>21</sup> Mindenesetre, Ferenc elhatárolódott Kirill pátriarkától „Putyin ministránsaként” utalva rá és lemondva a vele való 2022. június 14-re tervezett jeruzsálemi találkozást.<sup>22</sup>

A Szentszék másik irányadó elve, amely régóta meghatározta diplomáciai irányelvét, a semlegessége. Ennek a diplomáciai formának vannak gyümölcsöző esetei, például a diplomáciai kapcsolatok helyreállítása az USA és Kuba között 2014–2015-ben.<sup>23</sup> Ahogyan Paul Gallagher érsek nemrég hangsúlyozta, a Szentszék „semleges, de etikailag nem közömbös”:

*A Vatikán fő célja az ukrán konfliktus esetében az volt, hogy a béke érdekében munkálkodjék, és lehetőleg közvetítőként működjék a két háborúzó fél között. [...] Megérttem, hogy az emberek mindig azt akarják, hogy az ember foglaljon állást egy konfliktus alkalmával – de ez soha nem segített senkit a történelem sodrában. A Vatikán felajánlotta, hogy segít, mégpedig különösen is Ukrajnának segít – azonban fenn kell tartanunk bizonyos mértékű nyitottságot minden érintett számára, amennyiben ökumenikus és politikai párbeszédről van szó. A célnak mindig a békének kell lennie. Ez keresztény hitünk és keresztény etikánk alapvető tényezője.*<sup>24</sup>

Fenntartották a kapcsolatokat Oroszországgal és Ukrajnával is, és a pápa szeretne „elmenni a konfliktus mindkét érintettjéhez.”<sup>25</sup> Emiatt úgy tűnik, egy kijevi látogatás szoba se jöhet, ha az lehetetlenné tenne egy moszkvai utazást. Róma szempontjából a semlegesség a kommunikáció fenntartásának és az Oroszországgal folytatott kölcsönös kapcsolat lehetőségének a célját szolgálja; ezért tartózkodik Róma Oroszország formális elítélésétől. Smytsnyuk rámutat, hogy a katonai konfliktus római kezelését az is jellemzi, hogy Róma „szívesebben használ elvont és figyelmeztető nyelvezetet, rendszerint azt választja, hogy nem »nevez néven«, és nem véli feladatának mérlegelni a világon zajló minden háború erkölcsi megítélését.”<sup>26</sup>

A Szentszék alapállása a „pozitív semlegesség” kategóriájába sorolható, amely más elvekhez is köthető, mint például a béke előmozdítása. Ezt a hozzáállást Ukrajnában gyakran meg nem értés fogadja. Anatolii Babynskyi így ír: „Nem állítanám, hogy a

21 Lásd: BREMER, Thomas, ELSNER, Regina, FAGGIOLI, Massimo, STOECKL, Kristina, „To Stop Russian Manipulation, Francis Must Make Vatican’s Stand on Ukraine Clear”, *National Catholic Reporter* (2022.05.09.).

22 GALGANO, Mario – CERNUZIO, Salvatore, „Papst geht in Ostergrüßen an Kyrill auf Krieg in der Ukraine ein” (2022.04.25.).

23 Lásd: SMYTSNYUK, СВЯТИЙ Престол, 210.

24 PONGRATZ-LIPPITT, Christa – LUXMOORE, Jonathan, „Gallagher Defends Vatican Neutrality in Ukraine Conflict”, *The Tablet* (2022.08.04.).

25 „Archbishop Gallagher Stresses the Need to End War in Ukraine”, *Vatican News* (2023.02.25.).

26 SMYTSNYUK, „Католицька реакція”.



Vatikán nem támogatja Ukrajnát. Viszont a Vatikán megoldásait nem mindig értelmezik helyesen itt, Ukrajnában.”<sup>27</sup>

Sviatoslav nagyérsek nemrég ugyancsak igyekezett pozitív véleményt közvetíteni: a Szentszék semlegességének volt köszönhető, hogy hadifoglyok ezreit bocsátották szabadon: „Tehát a legfőbb közbenjáró szolgálata mindnyájunk javára van.”<sup>28</sup> Ugyanakkor rámutatott a különbségre a diplomáciai szerep és a főpásztoré között mondván: „Teljesítse kötelességét a Szentatya a legfőbb döntőbíróként, mert közvetítői helyzete nekünk is javunkra lehet.”<sup>29</sup>

A színpalak mögötti politikai támogatást sem kellene alábecsülni. Például Ukrajnának a Szentszékhez akkreditált nagykövete, Andriy Yurash megerősítette számomra, hogy a pápa erősen támogatja Ukrajna EU-integrációjának folyamatát az Európai Bizottsággal szemben.

A pápa eljárása mögött – de a Római Kúriáé mögött is – romantikus és idealisztikus elképzelések vannak Oroszországról, amelyek – különösen is Ferenc esetében – egy húron pendülnek a „nyugati látásmódtól” történő eltávolodással. Oroszországnak régóta tulajdonítanak egy olyan lelki vetületet, amely azt a Nyugat európai ellentétének tünteti fel. Évtizedekig a római emberek is Oroszország – valós vagy vélt – „nagysága” varázsának a hatása alatt látszóttak lenni, miközben nem eléggé ismerték fel az állami vezetés tekintélyelvű és elnyomó jellegét – amely nem csak a szovjet korszak ideje óta állt fenn. Moszkvának évtizedekig sikerült jó kapcsolatokat ápolnia a Vatikánnal, és néhány kúriai megnyilatkozás azt a benyomást kelti, hogy elgondolásuk szerint a háború affajta családi perpatvar, amely tárgyalások és kompromisszumok útján megoldható.

Ferenc következő kijelentései egy 2022 novemberében tett repülőút alkalmával például kérdéseket felvető hozzáállásról tanúskodnak:

*Ami megütközést kelt bennem – ezért használom Ukrajnáért a „megkínzott” szót –, az a kegyetlenség, amely nem az orosz néptől származik, talán... mert az orosz nép nagyszerű nép. Ez a zsoldosoktól származik, a katonáktól, akik a kaland kedvéért vonulnak hadba, zsoldosok... Szívesebben gondolok erre így, mert nagyon nagyra becsülöm az orosz népet, az orosz emberséget. Csak gondoljunk Dosztojevszkijre, aki mindmáig megihlet minket, megihleti a keresztényeket, hogy ne feledkezzünk meg a kereszténységről.*<sup>30</sup>

27 MATVIYISHYN, Iryna – ROCHE, Joseph, “What Has Gone Wrong With Pope Francis’s Policy on Ukraine, and How He Can Fix It”, *Ukraine World* (2022.08.23.).

28 “Kiewer Großerbischof erklärte Haltung des Papstes im Ukraine-Krieg”, *Kathpress Tagesdienst* 68. 17–18 (17) (2023.03.17.).

29 Uo.

30 FERENC PÁPA, “Three World Wars in One Century: Be Pacifists!”, *Vatican News* (2022.11.06.).

Kicsit később Sviatoslav nagyérsek találkozott a pápával, és így írt erre vonatkozóan: „A kihallgatás közben megkérdeztem Ferenc pápától: »Tudja Ön, mit tartanak Önről Ukrajnában?« Viszszakérdezett: »Mit?« Ezt válaszoltam: »Hogy Ön nem jól olvasta Dosztojevszkijt.« »De miért?« – lepődött meg...”<sup>31</sup> Sviatoslav azt mondta, tisztázza Rómában és különösen is a pápa számára, hogy „a nyugati világnak, a római világnak, az egyházi és értelmiségi világnak nagyon gyakran romantikus elképzelése van Oroszországról, ami évek alatt alakult ki...”<sup>32</sup>

Ez ugyancsak tükröződött a pápának az ukrán néphez intézett levelében. A nyomatékos hangsúllyal megírt szöveg az áldozatok szenvedésére összpontosít, de megemlíti a honvédőket is:

*Gondolok rátok is, fiatalok, akiknek hazátok bátor védelmében inkább fegyvert kellett ragadnotok a jövőre vonatkozó dédelgetett álmaitok követése helyett. Gondolok rátok, feleségek, akik elvesztették férjeiteket, elkeseredetten és csendben kitartotok méltósággal és eltökélten, és minden lehetséges áldozatot vállalva gyermekeitekért.*<sup>33</sup>

Ez a levél utalt a Holodomorra, a sztálini rezsim által mesterségesen előidézett 1930-as éhínségre mint népiirtásra, ami tiltakozást váltott ki az orosz fél részéről. Ugyanakkor Ferenc az agresszív háborút az agresszorok megnevezése nélkül elég általánosan „a háború abszurd balgaságaként” kategorizálta.

Míg a Rómához fűző kapcsolatot a pápai megnyilatkozásokban ugyancsak világosan határozza meg a vatikáni környezet, a geopolitikai kijelentések a pápa saját nézeteit jelzik. A latin-amerikai háttér az USA negatív képével kombinálva nyilvánvaló, például, a nyugati hegemonia bírálatában, valamint a „perifériáról érkező látásmód” kívánságában. Ferenc gondolata az „Oroszország kapujánál ugató NATO”<sup>34</sup> tekintetében hozzájárulhatott a Kreml reakciójához és az invázió megindításához; ez szintén ide tartozik. Bár ezt a kijelentést valamivel később kúriai források finomították, a pápa újra hasonló megjegyzést tett egy interjúban az olasz nyelvű svájci rádióállomás (RSI) 2023. március 12-i adásában: „Vannak ott viszont birodalmi érdekek, nemcsak az orosz birodalom érdekei, hanem más birodalmakéi is. Pontosan a birodalom az, amely a nemzeteket hátrébb sorolja.”<sup>35</sup>

A pápa már a 2022-es év végén kijelentette: „Ez világháború, mert igaz, hogy amikor a birodalmak akár az egyik oldalon vagy a másikon meggyengülnek, háborút kell kezdeniük azért, hogy

31 “UGCC Patriarch in Rome Dispels ‘romantic ideas about Russia’”, *RISU* (2022.12.02.).

32 Uo.

33 “Letter of His Holiness Pope Francis to the People of Ukraine Nine Months after the Outbreak of the War”, *Vatican* (2022.11.24.).

34 FONTANA, Luciano, “Pope Francis: ‘I Am Ready to Meet Putin in Moscow’”, *Corriere* (2022.05.03.).

35 GALGANO, Mario – RODARI, Paolo, “Papst im Interview mit Tessiner TV: Die Kirche ist für alle da”, *Vatican News* (2023.03.10.).



erősnek érezzék magukat – és hogy fegyvereket adhassanak el! Hiszem, hogy ma a legnagyobb szerencsétlenség a világon a fegyveripar.”<sup>36</sup>

A háborúval való foglalkozásban azonban nemcsak a pápa kulturális kontextusa és környezetének Oroszországról alkotott képe süt át, hanem az is, hogy híjával van a Kelet-Európára vonatkozó szakértelemnek, s hogy szakértőket hallgasson meg. Anatolii Babynskyi jegyezte meg, hogy „egyik oka annak, hogy Ferenc miért tévesztett célt Oroszország ukrajnai inváziójára adott reakciójában, az az, hogy félreérti ennek a háborúnak a természetét és az európai helyzetet.”<sup>37</sup> Bár 2022 júniusától kezdve Róma is egyre világosabban látta, hogy „Putyin nem fog tárgyalóasztalhoz ülni, hanem harcolni fog az utolsó oroszig”,<sup>38</sup> Oroszország hegemonikus érdekeinek hosszú ideig tartó figyelmen kívül hagyása elképesztő egy állammal szemben, amelyik több, mint két évtizedig „tényleg elmulasztotta szavatolni a biztonságot, a személyes védelmet, a méltóságot és a békét a saját népe számára és a szomszédos országok részére.”<sup>39</sup> Ebben az összefüggésben célszerűtlen hozzászólni Oroszország törvényes biztonsági érdekei állítólagos megsértésének narratívájához. Ebben a vonatkozásban állítja Regina Elsner: „Amikor a Vatikán rááll, hogy a vétkességet részben a Nyugatra rója, és az igazságot részben Oroszországnak juttassa, pontosan ezekhez a mítoszokhoz szól hozzá, beismeri, hogy fogalma sincs az ukrajnai helyzetről, és képtelen az értesüléseket megkülönböztetni.”<sup>40</sup>

### Következtetések

Az Ukrajna elleni háború a Szentszékét új kihívásokkal szembebesíti. Egyfelől Róma egy rendkívül összetett kapcsolati hálózatban helyezkedik el, másfelől a zavar különböző szerepek összeütközéséből keletkezik, mivel a pápa egyszerre cselekszik egyházfőként és államfőként, mint pásztor és mint diplomata. Míg Ferenc ismételten törekedett, hogy jelezze Ukrajna iránti empátiáját, közben kevésbé figyel az Ukrajnából érkező véleményekre, amiről a 2022-es és 2023-as keresztút árulkodik. Emiatt a pápa talán sokat veszített erkölcsi tekintélyéből Ukrajnában. A jelen pontifikátus ambivalens megítélése széles körben elterjedt az egyházpolitikai beállítottságtól függetlenül a bírálattal szembeni látszólagos ellenállással összhangban. A pápa közvetlensége – embersége és az egész világra kiterjedő látásmódjának kifejeződése – iránti kezdeti lelkesedést felváltotta az egyházi ügyek

36 POPE FRANCIS, “Three World Wars in One Century: Be Pacifists!”

37 MATVIYISHYN – ROCHE, “What Has Gone Wrong”.

38 Uo.

39 BREMER, ELSNER, FAGGIOLI, STOECKL, “To Stop Russian Manipulation”.

40 “Osteuropa-Experten: Papst lässt die Ukraine immer wieder im Stich”, *Katholisch.de* (2022.08.26.).

tekintetében a kiábrándultság a konzervatív és a liberális körökben egyaránt. Andrea Gagliarducci bírálata, hogy „Ferenc pápa, úgy tűnik, nem fogja fel, hogy többé nem személyes minőségben szól, hanem az Egyház nevében”,<sup>41</sup> vonatkoztatható Ukrajna „lelkipásztorilag meghatározott” kezelésére is.

Renato Raffaele Martino bíboros, az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsának nyugalmazott elnöke rámutatott, hogy a Szentszék nemzetközi tevékenysége nem politikai, hanem erkölcsi tekintélyen alapszik.<sup>42</sup> Azonban éppen ebben rejlik, hogy ez probléma lehet, amikor a történelem bizonyos pillanataiban harciaszati megfontolásokat kell szembeállítani tiszta hitvallással. A semlegesség a közvetítést lehetővé teheti, azonban az ára az erkölcsi legitimitásba kerülhet, amint azt a XII. Pius szerepének megítélését övező viták demonstrálják. A diplomáciai hagyományra történő minden hivatkozás helyett felmerül az annak értékével kapcsolatos kérdés, amikor a közvetítések határaikba ütköznek. Ez nem kevésbé igaz a katolikus egyház vezetésére vonatkozóan is, amely egyház most az egész világra kiterjedő bizalmi válságon vagy – pozitív értelemben fogalmazva – átalakulási folyamaton megy keresztül. A nézetbeli hajlandóság, hogy a MP fontos partner az utóbbi időig, ereklje a konzervatív erőkkal stratégiai szövetség kötését megkísérlő korábbi időkből. Nem világos, hogy ez a terv már a múlté-e, miután Kirill pátriárka legitimizálta a háborút, vagy újraéledésre vár vatikáni körökben, amelyeknek Ukrajnához való hozzáállását, úgy látszik, ugyancsak jelentősen befolyásolják a MP-hoz fűződő kapcsolatok. Különösen is a katolikus botrányok tekintetében jó lenne világosabban számításba venni az áldozatok kilátásait, és az igazság és az igazságosság mellett dönten, valamint jobban figyelni a helyi keresztények hangjára a tartózkodás helyett. Ez egy tanulási folyamat minden érintett részére. A hitbeli egység ellenére az ukrán katolikusok szintén megtanulhatják, hogy jobban megértésük az egyházi hatóságot annak összefüggésében, és hogy megtegyék saját kezdeményezéseiket. Sviatoslav nagyérsek ezt világossá tette 2022 februárja óta videóüzeneteiben. Például 2022. március 8-án, a Kiengesztelődés vasárnapján arról szólt, hogy nehéz „a megbocsátásról beszélni háború közepette,” de hogy ez „a győzelem rejtett kulcsa.”<sup>43</sup>

Amint Oleh Turiy mondta, „ez a háború nemcsak a világbiztonság rendjét rombolta le, hanem az egyházközi és az egyház és az állam közti kapcsolatok korábbi rendszerét is, úgyhogy

41 GAGLIARDUCCI, Andrea, „Pope Francis and the Missionary Church”, *MondayVatican* (2023.04.10.).

42 MARTINO, Renato Raffaele, „Les objectifs du Saint-Siège: personne humaine, justice et paix”, in IMODA, Franco – PAPINI, Roberto (szerk.), *The Catholic Church and the International Policy of the Holy See / L’Église catholique et la politique internationale du Saint-Siège*, Milano, Nagard, 2008, 23.

43 MAJOR ARCHBISHOP SVIATOSLAV, Звернення Глави УГКЦ, 6 березня 2022 року [Address of the Head of the UGCC, 6 March 2022].

ezeket újra kell gondolni. Nekünk ukránoknak megálljt kell parancsolnunk annak, hogy tárgyak legyünk. Ehelyett magunkhoz kell ragadnunk a kezdeményezést, kézzelfogható javaslatokat kell ajánlanunk.”<sup>44</sup>

Yuriy Avvakumov rámutatott a nehézségek eredetére, ami „[a katolikus egyház] erős szerkezete, amely immár évszázadok óta létezik, és ezért nem rugalmas. Úgy vélem, a mi feladatunk az, hogy azokat, akik a katolikus világban hatósággal rendelkeznek, meghívjuk, hogy segítsenek ezt megbeszélni a pápával és más országok püspökeivel.”<sup>45</sup>

Ferenc pápa Ukrajnával kapcsolatos politikája előtérbe hozza azt a dilemmát is, hogy az erőszakmentesség nem védheti meg a gyengéket, és hogy gyakorta nem segít az agresszorok pacifista megközelítése. Szükség van a kritikai ítéletalkotásra, különösen is a béke és az igazságosság közötti kapcsolatot illetően. Ez olyasmi, amivel a pápa is birkózik, de az ő háborúkezelése az ő saját személyes stílusát, tapasztalatát és korlátait fedi fel. Tekintélye fontos lehet ugyan, de cselekedeteit nem szabad azonosnak tekinteni az Egyház cselekedeteivel, amelynek ő a feje. Az egyházak és a képviselőik „világok között” és a különböző elvek közötti feszültség terében mozognak. Ez az ambivalencia nyitva hagyja a különböző szintű etikai szempontok kérdését. Következésképpen a ma véleménye is azt kívánja, hogy kérdőre vonjuk az irányadó elveket és gondolatokat. Remélni kell, hogy az egyházaknak – távlati körültekinéssel, valamint a tudományos élettellel és a társadalommal folytatott eszmecserével – sikerülni fog előmozdítaniuk az igazságosságot, a békét és az emberi méltóság iránti tiszteletet.

(Tóta Péter Benedek fordítása)

44 “Ostpolitik: Historical Background and Contemporary Challenges.”

45 Uo.